

MARCIN A. KLEMENSKI

DZIEJE KLASZTORU AUGUSTIANÓW-EREMITÓW PW. ŚW. KRZYŻA W CHOJNOWIE (1299-1539)

Na terenie Śląska w średniowieczu powstało wiele klasztorów, zarówno mniszych, jak i mendykanckich. Najbujniej jednak rozwinęła się sieć konwentów żebraczych. Miało to związek z silną urbanizacją Śląska, jak również z tym, że fundacja żebraczego klasztoru nie wymagała wielkich nakładów finansowych oraz wpisywała się w nową pobożność mieszczańską. Dominikanie przybyli na Śląsk w 1226 r. i założyli 13 konwentów¹, z kolei franciszkanie stworzyli 23 placówki², później od 1453 r., kiedy to we Wrocławiu głosił kazania św. Jan Kapistran, powstały klasztory franciszkanów obserwantów w liczbie 13³. Z kolei karmelici posiadali zaledwie jeden klasztor w Strzegomiu⁴. Augustianie-eremici nie odegrali wielkiego znaczenia, obejmując zaledwie cztery placówki.

* Marcin A. Klemenski – doktorant Zakładu Historii Polski Średniowiecznej Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego; e-mail: mklemenski@poczta.onet.pl.

¹ J. KŁOCZOWSKI. *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII-XIV w.* Lublin 1956 s. 4 i nn.

² G. WĄS. *Zakony mendykanckie na Śląsku w średniowieczu.* „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 53:1998 z. 3-4 s. 421-422.

³ *Tamże* s. 423-425.

⁴ T.M. TRAJDOS. *U zarania karmelitów w Polsce.* Warszawa 1993 s. 49-52; J. FILLA. *Chronik der Stadt Striegau von der ältesten Zeiten bis zum Jahre 1889.* Striegau 1889 s. 111.

1. POCZĄTKI ZAKONU

Augustianie-eremici to zakon, który wycisnął dość silne piętno na dziejach Kościoła katolickiego, zwłaszcza że z ich szeregów wywodził się reformator Marcin Luter. Sam zakon miał nietypową genezę. Powstał 1 marca 1256 r., na skutek wielkiej unii mniejszych zgromadzeń eremickich (wilhelmitów, toskańskich eremitów św. Augustyna, kongregacji *Turris Palmae* i 12 innych, pomniejszych kongregacji)⁵. Zakon stosunkowo szybko się rozwijał, już w 1256 r. utworzono cztery prowincje: Galię, Spanię, Germanię i Italię, z kolei w 1299 r., z inicjatywy ówczesnego generała zakonu bł. Augustyna Novellusa, prowincję Germanię podzielono na cztery mniejsze: bawarską, kolońską, reńsko-szwabską i turyńsko-saską⁶.

Śląskie klasztory weszły w skład prowincji bawarskiej. W 1431 r. prowincjał bawarski Jerzy z Schöntal (*Valle Speciosa*), by ułatwić administrację dość rozległą prowincją, która obejmowała Bawarię, Śląsk, Czechy, Morawy, Polskę, Austrię i Chorwację, utworzył dziewięć wikarii⁷. Powstała wówczas wikaria śląska, która obejmowała klasztory w Chojnowie, Dzierżoniowie, Grodkowie i we Wrocławiu. Należała więc do mniejszych okręgów zakonnych w prowincji bawarskiej.

2. POCZĄTKI ZAKONU NA ŚLĄSKU

Pierwszy na Śląsku klasztor Augustianów-Eremitów powstał przed 1294 r. w Grodkowie. Wiemy to, ponieważ znany jest dokument odpustowy z tego roku, wystawiony dla klasztoru przez biskupa Lacedemonu Jana⁸. Przypuszczam, że jego fundatorem był książę legnicki Henryk V Brzuchaty, ponieważ w tym czasie był on regentem księstwa wrocławskiego, do którego wówczas Grodków należał, jak również dlatego, że za jego rządów w 1299 r. powstał kolejny klasztor w Chojnowie.

⁵ *Bullarium Ordinis Eremitarum S. Augustini. Periodus formationis 1187-1256*. Hrsg. B. Van Luijk. Würzburg 1964 (*Cassiacum*. Bd. 18) s. 128-130; A. KUNZELMANN. *Geschichte der Deutschen Augustiner-Eremiten*. Tl. 1: *Das dreizehnte Jahrhundert*. Würzburg 1969 (*Cassiacum*. Bd. 26) s. 11-37; D. GUTIÉREZ. *Geschichte des Augustinerordens*. Bd. 1 t. 1: *Die Augustiner im Mittelalter 1256-1356*. Würzburg 1985 s. 27-47.

⁶ H. FROS. *Augustyn Novellus W: Encyklopedia katolicka*. T. 1. Red. R. Gryglewicz [i in.]. Lublin 1973 kol. 1115-1116; KUNZELMANN. *Geschichte der Deutschen Augustiner-Eremiten* s. 134-200; GUTIÉREZ. *Geschichte des Augustinerordens* s. 62-72; H. TÜCHLE. *Zur Geschichte der bayerischen Provinz der Augustinereremiten im Jahrhundert vor der Reformation*. W: *Scientia Augustiana. Studien über Augustinus, den Augustinismus und den Augustinerorden. Festschrift P. Dr. theol. Dr. phil. Adolar Zumkeller OSA zum 60. Geb.* Hrsg. C.P. Mayer, W. Eckermann. Würzburg 1975 s. 630-640; G. UTH. *Szkic historyczno-biograficzny Zakonu Augustjańskiego w Polsce*. Kraków 1930 s. 14.

⁷ UTH. *Szkic historyczno-biograficzny* s. 33-39.

⁸ *Schlesisches Urkundenbuch*. Bd. 6 [dalej: SUB]. Hrsg. W. Irgang, H. Appelt, J. Menzel. Köln 1998 nr 166; *Codex Diplomaticus Silesiae*. Bd. 7. Breslau 1884 nr 2335; A.C. BECK'S WITTE. *Chronik der Stadt Grottkau: mit Benutzung amtlicher Quellen*. Grottkau 1867 s. 267.

Następnie przed 1329 r. został założony klasztor w Dzierżoniowie, gdyż w tym roku wzmiankowany jest jego przeor Mikołaj⁹. Najpóźniejszą metrykę ma klasztor we Wrocławiu, który był fundacją Karola IV, na mocy dokumentu z 24 listopada 1351 r.¹⁰ Można więc zauważyć, że rozwój augustianów-eremitów miał dwie fazy. Pierwsza, którą datuję na lata 90. XIII w., to powstanie fundacji klasztorów w Grodkowie, Chojnowie i w Dzierżoniowie, druga faza to lata 1351-1354, kiedy we Wrocławiu powstał największy i najbogatszy klasztor tej reguły na Śląsku.

3. POWSTANIE KLASZTORU W CHOJNOWIE

W dotychczasowej historiografii chojnowski klasztor Augustianów-Eremitów nie doczekał się monograficznego opracowania, poza niewielkimi wzmiankami w pracach lokalnych historyków¹¹. Stąd niniejszy artykuł stanowi pierwszą próbę nakreślenia dziejów tego mało znanego konwentu.

Początki klasztoru chojnowskiego pw. św. Krzyża¹² są w źródłach dość dobrze naświetlone. 31 marca 1299 r. augustianie-eremici kupili od ówczesnego proboszcza chojnowskiego Lutera (który otrzymał zgodę na transakcję od biskupa wrocławskiego Jana Romki) za sumę 15 grzywien srebra plac, na którym znajdowała się kaplica św. Jakuba i cmentarz¹³. Tę transakcję potwierdzili rycerz Marcin Budewoy i mieszczaństwo chojnowscy: Konrad der Luämer, Konrad von Ueberschaar, Bertold pisarz. Świadcami byli: pleban Jan z Konradówki, Ludwik z Lubina, Konrad zwany Messrit, Albert in Acie, Konrad Kolbil, Tylo zwany Schonebier i Mikołaj z Olszanicy¹⁴. Prawdopodobnie placówka w Chojnowie powstała z inicjatywy samych zakonników, być może nawet przybyłych z Grodkowa, zwłaszcza że, jak wynika ze

⁹ UTH. *Szkic historyczno-biograficzny* s. 38; P. WISZEWSKI. *Zakony z terenu dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego: życie zakonne od XIII do pierwszej ćwierci XVI w.* Świdnica – Jawor 2001 s. 43; D. ADAMSKA. *Fundacje dewocyjne rycerstwa księstwa świdnicko-jaworskiego w średniowieczu.* Wrocław – Poznań 2005 s. 96.

¹⁰ Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr]. Zbiór Klozego nr 95 s. 14-15; *Regesty Śląskie*. T. 2: 1349-1354. Red. W. Korta. Wrocław – Warszawa – Kraków 1983 nr 558.

¹¹ W. BOCHNAK. *Materiały do życia religijnego w Chojnowie*. W: *Chojnów dawniej i dziś. Szkice i materiały*. Red. R. Gładkiewicz. Chojnów – Wrocław 1992; B. STEINBORN. *Złotoryja – Chojnów – Świerzawa. Zabytki sztuki regionu*. Wrocław 1956; *Chronik der Stadt Haynau in Schlesien*. Hrsg. T. Scholz. Haynau 1869.

¹² Po raz pierwszy to wezwanie pojawia się w dokumencie z 4 października 1496 r. Zob. APWr. Rep. 132a. Depozyt miasta Chojnowa nr 173 (227).

¹³ SUB nr 385; WĄS. *Zakony mendikańskie na Śląsku* s. 425; KUNZELMANN. *Geschichte der Deutschen Augustiner-Eremiten* s. 51; UTH. *Szkic historyczno-biograficzny* s. 38; H. NEULING. *Schlesien Kirchorte und ihre Kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange des Mittelalters*. Breslau 1902 s. 89; BOCHNAK. *Materiały do życia religijnego w Chojnowie* s. 68; STEINBORN. *Złotoryja – Chojnów – Świerzawa* s. 56; *Chronik der Stadt Haynau* s. 325.

¹⁴ SUB nr 385; *Chronik der Stadt Haynau* s. 325.

źródeł, zakonnicy sami sfinansowali zakup ziemi pod klasztor, więc raczej w tym przypadku nie można mówić o jakimś fundatorze, jak sądził ks. W. Bochnak¹⁵. Jednak można przypuszczać, że mieszczanie, którzy poświadczali akt sprzedaży między plebanem Luterem a zakonnikami, mogli być w jakiś sposób inicjatorami sprowadzenia zakonników do Chojnowa, zwłaszcza że miasto w tym czasie nie posiadało klasztorów, a tylko farę. Augustianie-eremici przybyli do Chojnowa, który wówczas był miastem, ponieważ prawa miejskie miał otrzymać w 1240 r.¹⁶, jednak po raz pierwszy jako *civitas* pojawia się w źródłach dopiero w 1288 r.¹⁷, a więc na 11 lat przed przybyciem zakonników.

4. LOKALIZACJA KLASZTORU

Znana jest lokalizacja klasztoru w obrębie miasta. W akcie sprzedaży gruntu pod klasztor z 1299 r. wspomina się, że miał on powstać na miejscu dawnej kaplicy św. Jakuba¹⁸. Poza tym wiemy, że klasztor znajdował się przy ulicy Mniszej – tak wzmiankowany w 1397 i w 1412 r.¹⁹ (obecnie ulica Piotra Skargi), w północno-zachodniej części miasta, tuż przy powstałych w XIV w. murach obronnych. W umowie zakonników z miastem z 1442 r. augustianie-eremici zobowiązali się, iż wystawią na własny koszt półbasztę (basteję) wraz z wolnym przejściem między murami a klasztorem²⁰. Poza tym wiadomo, że klasztor posiadał własną kaplicę, a budynki klasztorne były złożone w czworobok²¹.

R. Eysymontt zakładał, że każde miasto średniowieczne posiadało dwie osie: sakralno-symboliczną i handlową. Oś sakralno-symboliczna łączyła się z kościołami i ratuszem, a handlowa z najważniejszymi handlowymi budynkami (waga miejska, sukienice itd.). Krzyżowały się one na miejscu ratusza²². Jednak ten pogląd spotkał się z słuszną krytyką M. Słonia, gdyż w przedstawionym materiale ten schemat nie zawsze jest czytelny²³. Chojnowski klasztor Augustianów-Eremitów znajdował się więc na osi sakralno-symbolicznej. W ten sposób można potwierdzić

¹⁵ BOCHNAK. *Materiały do życia religijnego w Chojnowie* s. 75.

¹⁶ H. UHTENWOLDT. *Haynau*. W: *Deutsches Städtebuch. Handbuch Städtischer Geschichte*. Bd. 1. *Schlesien*. Hrsg. H. Stoob, P. Johaneck. Stuttgart – Berlin – Köln s. 163-166.

¹⁷ SUB nr 385.

¹⁸ SUB nr 385; STEINBORN. *Złotoryja – Chojnów – Świerzawa* s. 81.

¹⁹ APWr. Dep. 132a. Dokumenty miasta Chojnowa nr 19 (74).

²⁰ *Chronik der Stadt Haynau* s. 406.

²¹ STEINBORN. *Złotoryja – Chojnów – Świerzawa* s. 82.

²² R. EYSYMONTT. *Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne Dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej*. Wrocław 2009 s. 24 i nn.

²³ M. SŁOŃ. *Czy powiodła się próba odczytania kodu genetycznego śląskich lokacji? Uwagi w związku z książką Rafała Eysymontta «Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne Dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej»*. Wrocław 2009, VIA NOVA ss. 751. „Kwartalnik Historyczny” 118:2011 z. 3 s. 511-525.

teżę Eysymontta, gdyż w swych wywodach nie uwzględnił położenia klasztoru augustianów-eremitów²⁴.

5. DZIEJE KLASZTORU

W kilkanaście lat po utworzeniu konwentu zakonnicy popadli w konflikt z miejscowym plebanem z powodu głoszenia kazań. 21 lutego 1315 r. we Wrocławiu augustianie-eremici zawarli z plebanem chojnowskim Luterem ugodę, potwierdzoną przez bp. Henryka z Wierzbna²⁵. Przybyli wówczas z Erfurtu zakonnicy Herman i Heynil, prokurator generalny zakonu, którzy rozszdzili ten spór. Uzgodniono, że Luter i jego następcy będą głosić kazania w dzień Bożego Narodzenia i w każdą niedzielę i święto maryjne, a augustianie-eremici w pozostałe dni, szczególnie w dzień Świętych Piotra i Pawła oraz pozostałych świętych. Uściślono jednak, że w dni zarezerwowane dla plebana zakonnicy mogą głosić kazania po południu, a w dni zarezerwowane dla zakonników pleban może głosić kazania po południu. Eremici mogli odprawiać dwie msze dziennie, a w święta Chrystusowe trzy razy dziennie, przekroczenie tej normy zagrożone było ekskomuniką. Mogli też sprawować obrządek pogrzebowy, lecz pod warunkiem, że plebanowi chojnowskiemu przekażą czwartą część ofiar z tego tytułu. Co ważne, nie mogli spowiadać, a sakramenty Eucharystii i namaszczenia chorych mogli sprawować tylko na terenie klasztoru. Łamanie tych ustaleń miało być zagrożone karą w wysokości 11 grzywien srebra²⁶.

Nie wiadomo, czy z okazji założenia nowego klasztoru w Chojnowie augustianie-eremici otrzymali jakieś darowizny ze strony mieszczaństwa bądź okolicznego rycerstwa. W 1346 r. książę legnicki Waclaw I potwierdził, że Hanko Budewoy, syn Klemensa Budewoya, sprzedał augustianom-eremitom roczny czynsz dwóch małdratów jęczmienia z młyna Gerharda Pfluka w Konradówce, a pieniądze na zakup czynszu ofiarowali zakonnikom plebani Konrad i Mikołaj von Stoymannnsdorf, za to zakonnicy zobowiązani byli do utrzymania w kościele wiecznej lampy. Świadcami tej czynności prawnej byli Ješko i Franczko z rodu Budewoy²⁷. Po 1350 r. książę legnicki Waclaw I poświęcił fundację wiecznej lampy w kościele zakonnym, świadkami tego byli księża Konrad i Mikołaj von Stoymannnsdorf²⁸.

²⁴ EYSYMONTT. *Kod genetyczny miasta* s. 281.

²⁵ *Codex Diplomaticus Silesiae*. Bd. 16. Breslau 1892 nr 3471; BOCHNAK. *Materiały do życia religijnego w Chojnowie* s. 69.

²⁶ *Chronik der Stadt Haynau* s. 403; BOCHNAK. *Materiały do życia religijnego w Chojnowie* s. 68.

²⁷ APWr. Rep. 132a. Depozyt miasta Chojnowa nr 17; *Regesty śląskie*. T. 1: 1343-1348. Red. W. Korta. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975 nr 408; *Chronik der Stadt Haynau* s. 403.

²⁸ *Chronik der Stadt Haynau* s. 325.

8 stycznia 1356 r. zakonnicy odkupili od Mikołaja Schellendorfa dwa małdraty jęczmienia rocznego czynszu z młyna miejskiego, dzięki pieniądzom ofiarowanym przez mieszczanina Piotra Tucharde, który również dał na wieczystą lampę przy ołtarzu św. Krzyża. Jednak Piotr Tucharde zastrzegł, że połowę czynszu będzie pobierał aż do śmierci, później całość czynszu miała przejść na rzecz zakonników, którzy zobowiązani byli modlić się o jego zbawienie. Co ważne, świadkowali przy tym rycerze Gawin Abas, Stach Anschotz i Heynko von Meynwalde²⁹. Z *Landbucha księstw świdnickiego i jaworskiego* pochodzi informacja o tym, że 15 lutego 1397 r. królewski starosta Janek z Chotěmic potwierdził zakup 3 grzywien rocznego czynszu z 30 grzywien zapisanych na wsi Osła w dystrykcie bolesławieckim, dokonany przez przeora Stefana z Irrenbergu od rycerza Mikołaja z Osłej. Transakcji dokonano w Świdnicy, w obecności rycerzy Mikołaja z Cisowa, Heidenryka Tschertitza, Mikołaja z Rechimbergu oraz braci Jana Pussulda i Tammona Seidlitz³⁰. 16 października 1404 r. Hartung Schnellendorf, dziedzic wsi Goliszów, ofiarował pół grzywny czynszu ze swej wsi. Również w tym samym roku z racji pogrzebu Piotra, Agnieszka Köberynne zapisała sześć grzywien czynszu, z czego jedna połowa miała iść dla zakonników, a druga dla plebana chojnowskiego³¹. Zakonnicy popadli w konflikt z rektorem miejscowego szpitala, Bartłojem, o spadek po zmarłym plebanie Janie z Okmian, w końcu 8 lipca 1408 r. ofiarny wrocławski Leonard z Ząbkowic zasądził augustianom-eremitom dom przy murach miejskich należący do zmarłego³². Sędzia i rajca miejski Piotr Fiedler, zwany „żelaznym Piotrem”, 22 stycznia 1409 r. wydał dokument, w którym zaświadczał, że kupił od Katarzyny Göbelin wiardunek czynszu z dwóch grzywien rocznie, po jego śmierci czynsz miał przejść na rzecz augustianów-eremitów³³. Burmistrz i rajcowie miejscy 1 września 1413 r. zatwierdzili testament Jana Possiga, który zapisał dość wysokie sumy zakonnikom, mianowicie (nie wiemy, czy rocznie, czy jednorazowo) 20 grzywien z czynszów w Chojnowie, 26 grzywien z czynszów w Zgorzelcu oraz 39 grzywien z czynszów w Szprotawie³⁴. Była to najhojniejsza donacja w dziejach konwentu chojnowskiego, musiała dość dobrze podreperować zakonną kasę. Z kolei 18 maja 1414 r. Heynche Sweinichen, dziedzic Jordanowa Śląskiego, potwierdził transakcję swego poddanego Hannosa Henpila, który sprzedał braciom eremitom

²⁹ APWr. Rep. 132a. Depozyt miasta Chojnów nr 23; *Chronik der Stadt Haynau* s. 403; *Regesty Śląskie*. T. 3: 1355-1357. Red. W. Korta. Wrocław – Warszawa – Kraków 1990 nr 208.

³⁰ *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego* T. 3: 1397-1407. Wyd. T. Jurek. Poznań 2007 nr 185. Warto zauważyć, że Mikołaj z Cisowa oraz Heidenryk Tschertitz świadkowali również na dokumentach dla augustianów-eremitów w Dzierżonowie.

³¹ *Chronik der Stadt Haynau* s. 404.

³² APWr. Rep. 132a. Depozyt miasta Chojnów nr 13 (68); *Chronik der Stadt Haynau* s. 404.

³³ *Chronik der Stadt Haynau* s. 405.

³⁴ *Tamże*.

pół grzywny czynszu, płaconego co roku w dzień św. Walpurgi³⁵. Jest to wyjątkowe świadectwo, gdyż dla innych placówek augustianów-eremitów nie znamy źródeł dotyczących transakcji między chłopami a zakonnikami. Kilkanaście lat później, 6 października 1433 r., Hans Duarg zapisał w testamencie rentę 2 grzywien rocznie zapisanych na sumę 20 grzywien z majątku Hansa Schimkena, w zamian za modlitwy za swą duszę³⁶.

Mimo tego, że 16 maja 1428 r. książę lubińsko-chojnowski Ruprecht II wydał dokument, w którym wziął pod opiekę miasto Chojnow w razie ewentualnego ataku husyckiego³⁷, nie zdołał później obronić miasta przed atakiem czeskich najeźdźców, wówczas też spłonął klasztor augustiański. Nie posiadamy informacji o tym, by jacyś zakonnicy zostali wymordowani, możliwe, że uciekli do bezpieczniejszego Wrocławia. Z powodu zniszczenia Chojnowa, Ruprecht II zwolnił mieszczan od wszelkich powinności na okres ośmiu lat³⁸. Prawdopodobnie więc i zakonnicy ponieśli spore straty, stąd też zrozumiała wydaje się decyzja rady miejskiej o zawarciu umowy z zakonnikami w sprawie obronności miasta. 13 września 1442 r. przeor Augustyn Grotzener, wraz z zakrystianinem Janem Rawschillem i braćmi Mikołajem Engelerem, Jakubem Wulfferamem, Andrzejem Zelcerem, Jakubem Kortzenerem i Joachimem Rosemanem, zawarł umowę z burmistrzem i radą miejską Chojnowa, w której zobowiązał się, że konwent na własny koszt zbuduje basteję wraz z wolnym przejściem między klasztorem a murami miejskimi³⁹.

Z 1445 r. pochodzi wzmianka o tym, że bracia Krzysztof i Mikołaj von Dornheim z Chocianowa zezwolili zakonnikom na korzystanie z drewna z ich lasów w intencji uczczenia św. Barbary, ale pod warunkiem, że w każdą środę zakonnicy będą odprawiać mszę św. w intencji zbawienia zmarłych z rodu von Dornheim⁴⁰. Ostatnia znana nam darowizna pochodzi z 4 października 1496 r., wtedy też sędzia i rajca oraz pisarz miejski Wawrzyniec Mautigel przeznaczył dla przeora i całego konwentu grzywnę czynszu z 13 guldenów węgierskich zapisanych na swym domu, z obowiązkiem modłów za jego duszę⁴¹. Oprócz tego z wzmianki z 1510 r. znamy wyliczenie gruntów należących do zakonników w mieście i pod miastem, dokonane przez przeora Mikołaja Teppena. Jeden z ogrodów znajdował

³⁵ APWr. Rep. 132a. Depozyt miasta Dzierżoniowa nr 18 (58). Stanisław Dąbrowski odczytał Hannosa Henpila jako Hanusza Heynira, co jest oczywistym błędem paleograficznym. Zob. *Dzierżoniów. Zarys monografii miasta*. Red. S. Dąbrowski. Wrocław – Dzierżoniów 1998 s. 74.

³⁶ *Tamże* s. 405.

³⁷ APWr. Rep. 132a. Depozyt miasta Chojnowa nr 49.

³⁸ P. GAŚSIOROWSKA. *Ruprecht (Rupert) II. W: Piastowie. Leksykon biograficzny*. Red. S. Szczur, K. Ożóg. Kraków 1999 s. 478.

³⁹ *Chronik der Stadt Haynau* s. 406. W tej publikacji zaznaczona jest sygnatura tego dokumentu (nr 128), i fakt, że była pod nim pieczęć. Niestety kwerenda w Archiwum Państwowym we Wrocławiu wykazała, że ten dokument zaginął najprawdopodobniej w 1945 r.

⁴⁰ *Tamże* s. 405.

⁴¹ *Tamże*.

się przy ulicy Mniszej, posiadali również pola uprawne oraz inne grody przy ulicy Trzebowskiej, a także na Bielauer Grenze⁴².

Podsumowując, na podstawie znanych nam informacji wiemy, że rocznie zakonnicy otrzymywali z czynszów łącznie dziewięć i pół grzywny, jeden wiardunek oraz cztery małdraty jęczmienia z młynów. Niestety nie wiemy, na ile opiewały roczne czynsze z miast Chojnów, Zgorzelec i Szprotawa zapisane przez Jana Possiga. Musiały jednak być dość wysokie, ponieważ zabezpieczone były na łączną sumę 85 grzywien. Oczywiście suma rocznych dochodów musiała być z pewnością wyższa, ponieważ nie można wykazać np. dochodów płynących z jałmużny czy też z ofiar mszalnych, gdyż zachowane źródła nie podają takich informacji.

W dziejach klasztoru niestety dość słabo widać związku zakonników z duchowieństwem świeckim, co zresztą nie dziwi, byli przecież potencjalną konkurencją dla plebanów, o czym świadczy fakt, że zakonnicy musieli w 1315 r. dokonać ugody z plebanem Luterem. Natomiast mieszczanie chojnowscy hojnie obdarowywali konwent zapisami testamentowymi, czynszami i innymi źródłami dochodów, licząc w ten sposób na zapewnienie modłów za swe dusze. Interesującym przykładem jest też transakcja zakonników z chłopem Hannošem Henpilem, jest to rzadkość, jeśli chodzi o śląskich augustianów-eremitów. Ważnym źródłem dochodów były darowizny rycerstwa, szczególnie ze strony znacznych rodów Budewoyów, Schellendorfów, jak i Dornheimów z Chocianowa. Można więc zauważyć, że chojnowscy augustianie-eremici docierali do wszystkich sfer społecznych, spełniając ich zapotrzebowanie na posługę duchową, gdyż w okręgu chojnowskim nie było innego klasztoru.

6. REFORMACJA I LIKWIDACJA KLASZTORU

Augustianie chojnowscy wykazywali znaczną otwartość względem nowinek religijnych. Pierwsze kazanie w Chojnowie w nowym duchu (Marcina Lutra) wygłosił w 1525 r. u augustianów-eremitów Michał Rosenkranz, pleban parafii miejskiej. Później nową naukę głosił przeor Adam Adamus, który wyjaśniał wszelkie zawiłości nowych prądów religijnych⁴³. Ta wzmianka świadczy o tym, że przeor Adamus musiał już wcześniej być mocno zaangażowany w sprawę reformy Lutra. Niewątpliwie interesował się tym ruchem reformy bądź też miał jakiś kontakt z niemieckimi zakonnikami, którzy przekazywali mu informacje o nauce współbrata. Prawdopodobnie już w 1525 r. zakonnicy zaczęli opuszczać klasztor i prowadzić nowe życie. W 1535 r. klasztor został skasowany, na mocy edyktu księcia

⁴² Tamże s. 407.

⁴³ H. GRÜNWARD. *Predigergesichte des Kircherkreises Haynau*. Goldberg 1938 s. 10.

legnickiego Fryderyka II⁴⁴. Jednak majątek i budynki poklasztorne przeszły na własność augustianów-eremitów z Wrocławia. Wreszcie 31 maja 1539 r. przeor Adam Adamus sprzedał klasztor i ogrody księciu legnickiemu Fryderykowi II⁴⁵. 14 marca 1559 r. książę legnicki Henryk IX, by spłacić swe długi, sprzedał chojnowski klasztor Jerzemu Geislerowi. Jednak w 1581 r. zabudowania spłonęły i działkę przejął chojnowski mieszczanin Marek Teubner, który przebudował pozostałości na miejski zameczek, który został rozebrany w 1762 r.⁴⁶ Obecnie na miejscu klasztoru znajdują się kamienice.

7. ZAKONNICY ZWIĄZANI Z CHOJNOWSKIM KONWENTEM

Na zakończenie warto przyrzeć się znanym ze źródeł augustianom-eremitom z chojnowskiego klasztoru. Tabela 1 przedstawia spis znanych ze źródeł przeorów chojnowskich. Niestety nie jest to pełna lista, jednak mam nadzieję, że sukcesywna kwerenda materiałów związanych z Chojnowem pozwoli zapełnić luki czasowe. Problemem jest też to, że nie znamy zwyczajowego czasu kadencji przeorów chojnowskich.

Tabela 1. Spis chojnowskich przeorów

Data występowania	Imię	Źródło
1315 (21 lutego)	Jakub	<i>Codex Diplomaticus Silesiae</i> . Bd. 16 nr 3471
1397 (15 lutego)	Stefan z Irrenbergu	<i>Landbuch</i> . T. 3 nr 185
1426 (18 maja)	Piotr Sommer	<i>Chronik der Stadt Haynau</i> s. 404
1442 (13 września)	Augustyn Grotzener	<i>Chronik der Stadt Haynau</i> s. 406
1510	Mikołaj Teppen	<i>Chronik der Stadt Haynau</i> s. 407
1525	Adam Adamus	<i>Predigergesichte des Kircherkreises Haynau</i> s. 10

Źródło: opracowanie własne.

Z umowy z miastem w sprawie budowy bastei znamy też imiona braci zakonnych. Jest to jedyny znany nam wykaz chojnowskich zakonników. Mianowicie 13 września 1442 r. wymienieni są bracia: zakrystianin Mikołaj Engeler, Jan Rawschill, Joachim Roseman, Andrzej Zelcer oraz Jakub Kortzener⁴⁷. Tak więc z przeorem Augustynem Grotzenerem wzmiankowanych jest pięciu braci.

⁴⁴ BOCHNAK. *Materiały do życia religijnego w Chojnowie* s. 76, jednak błędnie datuje ten fakt na 1525 r.; M.K. WERNICKE. *Die Augustiner-Eremiten im Deutschland des 13. Jahrhunderts*. „Analecta Augustiana” 70:2007 s. 52; UHTENWOLDT. *Haynau* s. 166; *Chronik der Stadt Haynau* s. 40.

⁴⁵ *Chronik der Stadt Haynau* s. 40.

⁴⁶ *Chronik der Stadt Haynau* s. 40; STEINBORN. *Złotoryja – Chojnów – Świerzawa* s. 82.

⁴⁷ *Chronik der Stadt Haynau* s. 406.

Prawdopodobnie chojnowski konwent nie należał do większych klasztorów w księstwie legnickim. Być może liczba zakonników oscylowała między 6 a 12 osobami. Jednak nie możemy być tego pewni.

Z chojnowskich eremitów św. Augustyna najbardziej znany był Adam Adamus, o nim posiadamy stosunkowo sporo informacji. Już w 1501 r. pojawił się jako bibliotekarz w klasztorze św. Doroty we Wrocławiu⁴⁸. 5 maja 1507 r. wspomniany był jako kaznodzieja tegoż klasztoru, wówczas wraz z pisarzem miejskim Walentynem Katze sprzedał wrocławskiej komendzie joannitów pięć grzywien rocznego czynszu z Jerzmanowa⁴⁹. Z kolei w 1520 r. był przeorem wrocławskim, a już w 1525 r. został przeorem w Chojnowie⁵⁰. Jest to zastanawiające, zwłaszcza że Adam Adamus pięć lat wcześniej był przeorem konwentu św. Doroty we Wrocławiu. Czyżby po upływie kadencji władze zakonne przeniosły Adamusa do Chojnowa, by wydalic z Wrocławia niepokornego zwolennika Lutra? To by wyjaśniało jego poparcie dla luteranizmu w Chojnowie i zezwolenie, by w kościele klasztornym pierwsze ewangelickie kazanie wygłosił Michał Rosenkranz, miejscowy proboszcz fary św. Mikołaja. W 1539 r. sprzedał on budynki klasztorne. Zapewne po tej dacie opuścił stan zakonny. Niestety brak jest źródeł opisujących dalsze losy przeora Adamusa.

Jak widać z przedstawionych powyżej dziejów klasztoru w Chojnowie, badacz historii eremitów św. Augustyna na Śląsku musi zmagac się z niezwykle skąpą bazą źródłową, często niestety musi posiłkować się informacjami o zaginionych źródłach, które są przekazywane przez XIX-wiecznych lokalnych historyków-amatorów. Wiadomo jednak, że klasztor istniał ledwo ponad dwa stulecia, w latach 1299-1539, i że był wspierany darowiznami chojnowskich mieszczan oraz okolicznego rycerstwa. Był też z pewnością ważnym ośrodkiem życia religijnego obok parafii farnej, o czym świadczy umowa z 1315 r. w sprawie wygłaszania kazań. Stosunkowo krótka historia klasztoru zakończyła się u początków reformacji, która zwłaszcza w księstwie legnickim znalazła swego protektora w osobie księcia Fryderyka II z dynastii Piastów.

⁴⁸ KUNZELMANN. *Geschichte der Deutschen Augustiner-Eremiten*. Bd. 3 s. 57; C. REISCH. *Geschichte des Klosters und des Kirche St. Dorothea in Breslau*. Breslau 1908 s. 30.

⁴⁹ Národní Archiv Praha. Řad Maltézsky-Listiny nr 1847. Korzystałem ze skanów umieszczonych na www.monasterium.net [dostęp: 24 kwietnia 2017].

⁵⁰ KUNZELMANN. *Geschichte der Deutschen Augustiner-Eremiten*. Bd. 3. s. 57; GRÜNWARD. *Pre-digergesichte des Kircherkreises Haynau* s. 10.

THE HISTORY OF THE ST. CROSS AUGUSTINIANS –
EREMITES MONASTERY

S u m m a r y

The aim of the article is to present the history of the Augustinian-Hermite Convent in Chojnów. It was the second monastery of the Augustinian Order in the Silesia. Small number of sources does not allow us to fully reconstruct the history of the monastery. The research problem is to establish a list of priors of the monastery. He also presents the economic and social history of the convent as well as its social composition. The convent was dissolved at the time of the Reformation.

Słowa kluczowe: Augustianie-eremici, klasztor pw. św. Krzyża, reformacja, Chojnów, Śląsk.

Key words: Augustinians-eremites, the St. Cross monastery, the Reformation, Chojnów, Silesia.